

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Խ Օ Ս ՈՒ Թ Ի Ի Ն

32) Ն. Ա. Դօբրոլիբով. Աղեփանդ Գավազցի բահանան եւ իր բարոյները. Թարգմ. Գէորգ քահ. Մկրտումանց. 73 հր. գ. 25 կող., Ս Պետերբուրգ, 1902 թ.:

Իտալիայի ազատութեան գաղափարին մարմնացումն տուող եռանձնութիւնը—Գարիբալդի, Կափուր և Վիկտօր Էմմանուէլ —մի առաքեալ ունէր, որ քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ շրջելով վառում էր իտալացիների սրտերը ազատութեան սիրով, պատկերացնում էր նրանց երեակայութեան առաջ ապագայ միացեալ Իտալիայի վեհութիւնը, ողբում էր իտալիայի խեղճութիւնը ներկայում և երգում նրա մեծութիւնը անցեալում ու ապագայում:

Այդ առաքեալը հայր Գավազցին էր, որ մեր ներսէս Աշտարակեցու նման, հայրենասէր հոգեւորական էր, երբ քարոզ էր ասում, և անվեհեր զինուոր, երբ պէտք էր կուռել:

Ռուս յայտնի քննադատ Դօբրոլիբովի յօդուածը, որ այժմ Գ. քահ. Մկրտումանը թարգմանել է հայերէն, նուիրուած է այդ համակրելի հայրենասէրի քարոզներին:

Բերում ենք այստեղ մի հատուած այդ յօդուածից, որից ընթերցողները կարող են որոշ գաղափար կազմել հայր Գավազցիի անձնաւորութեան և նրա քարոզների գործած ազդեցութեան մասին:

Մի անգամ Սան-Պարլօի թատրոնում մի ինչ որ բալետ էին խաղում Առաջին գործողութիւնը վերջացել էր, երբ լանկարծ օթեակներից մէկում լայտնուեցաւ մի կարճահասակ ու թիկնեղ վանական կարմրագոյն միրուքով, կէս զինուորի և կէս վանականի հազուատով.—դա Գավազցին էր: Նա ինչ որ մի լուր հաղորդեց հանդիսականներին Գարիբալդիականների մասին և սկսեց խօսել Իտալիայի, նրա պահանջների և իւրաքանչիւրի պարտականութեան մասին զէպի հայրենիքը և այլն, Բոլորն սկսեցին լսել նրան, մինչև անգամ պարողները և դերասանները խնդրեցին բարձրացնել վարագոյրը ու խմբուեցին բեմի եզրում, հետաքրքիր քարոզը լսե-

լու։ Մի այլ անգամ Գավազցին յայնուեցաւ Նէապոլի ֆրանսիական թատրոնում։ Նա հէնց նոր վերադառնում էր Նապոլայի մօտ կառուղ զօրագնդից։ Լօղկի տակից կարծիր շապիկը, վանականի վեզարի տեղ և կ է պ ի յն, կողքին սուր, ատրճանակը գօտկում, այդ բոլորը մի արտակարգ բան չէր այն ժամանակ Նէապոլում։ Բայց Գավազցու երևալը թատրոնում ընդհանուր աշարքութիւն գրաւեց նրա համար, որ հէնց ուղղակի կռիւ դաշտիցն էր գալիս։ Այդպէս՝ հազիւ էր վերջացել այդ գիշերը տրուող Սկրիբի ու Լըգուլէի «Bataille de dames» պիէտի առաջին գործադրութիւնը, որ Գավազցին բարձրացաւ իր օթեակում, և քարոզչի հնչումն, զօրեղ ու յափշտակուած խօսքը այնուհետեւ փոխարինեց դերասանների զեկլյամացիային։ Դուռն էր Նապոլայի ճակատամարտների մասին, Գարիբալդու գործողութիւնների և դիտաւորութիւնների մասին, զօրքի լղրութեան, հալոյնիքի և ազատութեան մասին։ Երկար էր խօսում, և Նէապոլի անհամբեր հասարակութիւնը այն աստիճան համբերութեամբ, աղաճօրէն և յափշտակուած էր լսում նրան, որ մոռացաւ պիէսան... Երբ Գավազցին վերջացրեց, իմպրեսարիօն (թատրոնի կառավարիչ) բեմ դուրս եկաւ և առաջարկեց հասարակութեանը, — որովհետեւ կոմեդիան վերջացնելու համար քիչ ժամանակ էր մնում, արդեօ՞ք հասարակութիւնը չէ՞ր ցանկանալ այս անգամ պիէսան փոխարինել Գարիբալդեան օրհներգով։ Լսուեցան խլացնող ծափահարութիւններ և eviva! երգուեցաւ օրհներգը, որի ժամանակ հասարակութիւնը իր յափշտակուած ոգևորութիւնն էր արտայայտում։

Ինչ վերաբերում է հայր Գավազցիի քարոզների բովանդակութեանը, այստեղ կը բերենք միայն հետեւեալ փոքրիկ նմուշը, խորհուրդ տալով ընթերցողներին անձամբ կարդալ հ. Գավազցիի քարոզները։

Ահա թէ ինչպէս է բացատրում հայր Գավազցին ազատութեան առաւելութիւնները։

Տուէ՛ք ինձ այդ Վեզուլը, տուէ՛ք ինձ այդ ծոցը, տուէ՛ք ինձ բնութեան այդ բոլոր գեղեցկութիւնները, որոնք Նէապոլը երկրային դրախտ են դարձնում — տուէ՛ք ինձ այդ բոլորը, բայց ազատութիւնից զօրկ, — և դուք ինձ կտաք մի անապատ, մի մութ գիշեր, մի դժոխք (ամբոխի մէջ — հիանալի է, հիանալի է)։ Եւ ընդհակառակը՝ տուէ՛ք ինձ մի անապատ, մի լերկ ժայռ, տուէ՛ք ամենախոտան, անպտղաբեր, ամալի հողի մի պատառ — այդ բոլորը տուէ՛ք ինձ ազատ և ես կարող եմ դրանցից դրախտ ստեղծել (ծափահարութիւններ)։ Ազատութիւնից զօրկ ազգը խաւարի մէջ է շրջում, ազատութիւն վայելողը՝ լոյսի մէջ։ Թող օրհնուի ուրեմն լոյսը և թող օրհնուի նա, ով այդ լոյսը բերեց մեզ (այսինքն Գարիբալդին)։

Ինչպէս տեսնում էք արժէ ծանօթանալ հայր Գավազցու անձնաւորութեան և քարոզների հետ, և Գ. քահ. Մկրտումեանը, իբր թարգմանիչ, սրժանի է ամենայն գովասանքի իր արած յաջող ընտրութեան համար։

Դժբախտաբար միայն դրանով էլ պէտք է սահմանա-

փակուել մեր գովասանքը Գ. ք. Մկրտումեանի վերաբերմամբ, որովհետև թարգմանութիւնը շատ անյաջող է:

Վերև բերուած հատուածներից թող չը խաբուեն ընթերցողները: Այդ հատուածները ամենայնջողներից են և բացի այդ մենք ուղղեցինք այդ հատուածները՝ արտատպելուց առաջ, «անտարբեր»-ը փոխելով «անհամբեր»-ի, «վերադարձաւ»-ը «բարձրացաւ»-ի և այլն և այլն, իսկ թէ ինչ է ներկայացնում Գ. ք. Մկրտումեանի թարգմանութիւնը ինքն ըստ ինքեան՝ ընթերցողը կարող է գուշակել հետևեալից:

Գ. ք. Մկրտումեանը շատ տեղ լաւ չի հասկացել բնագիրը: Совершенно незначительнымъ образомъ թարգմանել է «ամենափոքր բացառութեամբ»: Рѣшительно никто не намѣренъ трогать папу՝ «Ոչ ոք համարեա մտադիր չէ պապին դիպել»: Одни кричали по глупости, потому что дѣйствительно ожидали мгновеннаго, чудеснаго исчезновенія всего вѣковаго зла, едва только Гарибальди явится въ Неаполь, другіе же пользовались людскою наивностію для своихъ цѣлей՝ «Մի մասը յիմարութեան պատճառով էր ազգայակ բարձրացնում, որովհետև նրանք սպասում էին դարաւոր ամբողջ չարիքը մի ակնթարթում, մի հրաշքով ոչնչացած տեսնել, մինչդեռ Գարիբալդին դեռ նոր էր նէսպօլում երևացել, իսկ միւսները իրանց նպատակների համար օգտւում էին այդ մարդու պարզամտութիւնից»: (Թարգմանել Գալայցիի քարոզները և Գարիբալդիին պարզամիտ դարձնել, — առանձին ընդունակութիւն է հարկաւոր դրա համար): Всё выходки его противъ ложныхъ либераловъ՝ «Այն բոլոր վարմունքները, որ գործ դրեց կեղծաւոր ազատամիտների դէմ»: Прилагая къ нему слова патмосскаго старца՝ «Յարակցելով պատմական ծերունու խօսքերը»: Я очень льщу себя тѣмъ... «Ինքնախաբէութեամբս կարծում եմ»: Тонемъ Газацци нечего соблазняться (գայթակղուել)՝ «Գալայցու խօսակցական ոճով գրաւուել պէտք չէր»: Что терпѣть народъ (ինչեր է կրում ժողովուրդը)՝ «Ժողովուրդը սրբան է համբերում»: Пришелъ человекъ Варезе и Калатафими и поднялъ пшюзы (այսինքն՝ վարեղէյի և կալատաֆիմի մարդը, հերոսը, Եկան մարդիկ—վարեղէ և կալատաֆիմի և բաց արին սահանափակները: Кто принесъ торжество Сипилійскому возстанію? «Ո՞վ հանդիսաւոր արեց Սիցիլիայի ապստամբութիւնը». Надо устроить ее (Италію) самимъ намъ, ужъ не по-виллафранкски (ակնարկ այն դաշնադրութեան մասին, որ կայացաւ Ֆրանսիայի և Աւստրիայի մէջ 1859 թուին Իտալիայի Վիլլաֆրանկա քաղաքում), а по итальянски, друзья мои՝ «Մենք ինքներս պիտի վերա-

կանգնենք Իտալիան, իմ բարեկամներս, ոչ թէ որպէս Վելլա-
Ֆրանկների ձեռք, այլ իսպալկան ձեռքով:

Ինչպէս տեսնում էք, Գ. ք. Մկրտումեանը ոչ միայն լաւ
չը գիտէ ոուսերէն լեզուն, որից թարգմանում է, այլ և լաւ
ծանօթ չէ այն նիւթի հետ, որի մասին խօսում է իր թարգ-
մանած յօդուածում: Վիլլա-Ֆրանկա քաղաքը նրա թարգմանու-
թեան մէջ դառնում է Վիլլա—Ֆրանկներ, մի ժողովուրդ, որ
գոյութիւն ունի միայն թարգմանչի երեակայութեան մէջ, իսկ
Վարէզէ և Կալատաֆիմի վայրերը դառնում են մարդիկ, որոնք
նոյնպէս գոյութիւն չեն ունեցել իրականութեան մէջ:

Այդ բաւական չէ: Թարգմանիչը հայերէն է: Լաւ չը գիտէ,
օրինակ նա գրում է՝ «սանօլնիկ»: «Այդ դեռ փոքր (քիչ) էր»:
«Ինչպէս իմացաւ» (հէնց որ իմացաւ, իմացաւ թէ չէ, իմանա-
լուն պէս), «ի շարը գործել» (զեղծում), «Գարիբալդիան խառ-
նուրդ» (гарibaldiевскій сбродъ), «փառարանութիւն գէպի
Գարիբալդիին», «Աստուածային բացասմունք» (Աստուծու բացա-
սումն), «հասցէ ներկայացնել զիկտատօրին», «սակաւաթեւե-
րը» (немногие) և նոյն-իսկ քահանայի մասին «հայր սուրբ»
(փոխանակ՝ «Տէր հայր») եայլն:

Եթէ այս բոլորի վրայ աւելացնենք, որ գրքովը տպուած է
սարսափելի վրիպակներով (օրինակ տպուած է՝ փոխանակ «Լը-
գուվէի»—«Լիգուէի» փոխանակ «չէ կարող չանհանգստանալ»—«չէ
կարող անհանգստանալ», փոխանակ «ամենամեծողովրդական»
—«ամենամեծողովրդական», փոխանակ «հրահանգներին»—«հանգա-
մանքներին» եայլն), չենք կարող չը գալ այն եզրակացութեան, որ
Դօրբրօլիւրօվի յօդուածը («Հայր Գալաղցին և իր քարոզները»)
պէտք է նորից թարգմանել, Գ. ք. Մկրտումեանի թարգմանու-
թիւնը չեղած համարելով:

S. B.

33) «Կեանքի գնով». պատմութեամբ Ա. Խեանի (Իրամի), ազատ թարգ-
մանութիւն B. Փ.-ի և Մ. Ե.-ի. 13 եր., զինը 2 կող., Բագու, 1902 թ.:

Տուէք ինձ անապատ, ասում էր հայր Գալաղցին Իտա-
լիայի ազատութիւնից առաջ, և տուէր ինձ ազատութիւն, և ես
անապատը դրախտ կը դարձնեմ:

Իտալիան ազատուեց, շատ բան փոխուեց այնտեղ, ազա-
տութիւնը շատ բարիք բերեց հետը, բայց և այնպէս անապատը
դրախտ չը դարձաւ: Որովհետեւ միմիայն ազատութիւնը, քաղա-
քական ազատութիւնը անկարող է այգալիսի հրաշք գործել: